

4

PAIKALLISYHTEISÖJEN SOPEUTUMINEN MUUTTUVAAN YMPÄRISTÖÖN JA MATKAILUUN ARKTISILLA ALUEILLA

Matkailun strategiatekstien diskurssianalyysi

Joonas Katajisto

JOHDANTO	64
PAIKALLINEN SOPEUTUMINEN MUUTTUVIIN YMPÄRISTÖOLOSUHTEISIIN	66
Ilmastonmuutos arktisten alueiden ympäristöolosuhteiden muuttajana	66
Sopeutuminen muuttuvaan ympäristöön	67
Paikallisyhteisö	69
Kestävä matkailu	69
STRATEGIA TEKSTIT DISKURSSIANALYYSIN KOHTEENA	70
Matkailustrategiat aineistona	70
Diskurssianalyysi	71
Tutkimusetiikka	73
PUHETAPOJA YMPÄRISTÖNMUUTOKSEEN JA MATKAILUUN SOPEUTUMISESTA – DISKURSSIT MATKAILUN STRATEGIA TEKSTEISSÄ	73
Talous ja kestävyys	73
Talous ja paikallisuus	75
Kestävä matkailu	77
Yhteisö	79
YHTEENVETO	82

JOHDANTO

Valitsin tutkimusaiheekseni ilmastonmuutoksen aiheuttamat ympäristönmuutokset arktisilla alueilla ja paikallisyhteisöjen sopeutumisen niihin. Aihe on ollut ajankohtainen jo useiden vuosien ajan, ja sen tärkeys kasvaa koko ajan. Suomen Lapissa aihe on ollut esillä paljon, koska ilmastonmuutos vaikuttaa lumi- ja jääolosuhteisiin sekä kasvillisuuteen ja tätä kautta matkailuelinkeinon. Arktisilla alueilla ilmastonmuutoksen vaikutus näkyy selvimminkin talvien lyhenemisenä. Arktisen matkailun ja paikallisyhteisöjen tulevaisuuden kannalta olisi tärkeää saada ilmastonmuutos hidastumaan ja sen vaikutukset arktisten alueiden olosuhteisiin näin minimoitua. Tällä hetkellä näyttää siltä, että vaikka hiilidioksidipäästöt saataisiin loppumaan välittömästi, maapallon lämpeneminen jatkuisi siitä huolimatta lähes sata vuotta (Ilmatieteen laitos, 2016a). Mitä nopeammin toimitaan, sitä varmempi on myös matkailuelinkeinon tulevaisuus.

Usein arktisen alueen ihmisten sopeutumista muuttuvaan tilanteeseen pidetään ikään kuin itsestään selvänä asiana, vaikka se ei sitä olekaan. Sopeutuminen arktisen alueen ilmastonmuutokseen pitäisi huomioida paremmin matkailun tulevaisuuden strategiasuunnitelmia tehtäessä, jotta alueen asukkaat eivät olisi yksin muutoksen edessä vaan pystyisivät varautumaan siihen ja jatkamaan helpommin jokapäiväistä elämäänsä.

Empiirisenä tutkimuskohteenani ovat matkailun strategiatekstit kolmelta arktiselta alueelta: Suomen Lapista, Norjasta ja Islannista. Tutkin teksteissä olevia diskursseja, jotka viittaavat paikalliseen sopeutumiseen arktisilla alueilla. Miten arktisen alueen yhteisöt on otettu huomioon strategioissa ja onko huomiointi riittävää heidän sopeutumisensa kannalta? Arktisilla alueilla eletään suuren muutoksen keskellä matkailun lisääntyessä ja ilmastonmuutoksen muokatessa ympäristöä uudella tavalla. Asukkaiden on muuttuvassa tilanteessa löydettävä uusia tapoja elää elämäänsä ja noudattaa perinteisiä tapojaan.

Arktisella alueella elävien ihmisten sopeutumista on tutkittu aiemminkin. Keskitalo (2002) on tutkinut arktisen alueen rakentumisen (*constructing*) diskursseja kansainvälisestä näkökulmasta. Hänen mukaansa yksi suurimmista huolista ja puheenaiheista on ollut sopeutuminen ympäristönmuutoksiin ja eri alueiden uudelleenmuokkautuminen (Keskitalo, 2002, s. 13). Oman näemykseni mukaan paikalliset asukkaat menettävät muuttuvan ympäristön myötä luontoon varastoitunutta pääomaa. Samalla häviävä kulttuuriperinne köyhdyttää maailmaamme. Arktisen alueen ihmisten elinolosuhteiden muutoksiin olisi suhtauduttava tavalla, joka antaa heille toivoa tulevaisuu-

desta. Huomattavimpia muutoksia arktisilla alueilla ovat olleet Grönlannin jääpeitteen sulamisen kiihtyminen sekä Pohjoisen Jäämeren jääpeitteen hupeneminen kesäaikaan (Hall & Saarinen, 2010, s. 302). Tämänkaltaisten ympäristömuutosten vaikutukset näkyvät yhä kauempana.

Arktinen matkailu voidaan määritellä matkailuksi, joka tapahtuu napapiirin (66° 33'N) pohjoispuolella. Arktisen alueen erityispiirteitä ovat valon määrän vaihtelu, kovat pakkaset ja ikirouta. Alueen elinkeinoista merkittävimpiä ovat poro- ja metsätalous, mutta myös matkailuelinkeinon merkitys on kasvamassa. (Müller, 2014.) Yritykset ovat jopa alkaneet markkinoida ilmastonmuutosmatkailua kohteisiin, jotka ovat vaarassa hävitä tai muuttua dramaattisesti tulevaisuudessa. Toisaalta ilmaston lämpeneminen helpottaa matkailun olosuhteita ja lisää alueen houkuttelevuutta. Paikallisyhteisöt ovat muutosten ja sopeutumisen keskellä ristiriitaisessa tilanteessa. (Hall & Saarinen, 2010, s. 304.)

Päätutkimuskysymykseni on: Millaisia diskursseja muuttuvaan ympäristöön sopeutumisesta paikallisesti sisältyy arktisen alueen matkailustrategioihin? Tutkimuskohteenani ovat Lapin, Norjan ja Islannin matkailustrategiat. Diskurssianalyysi soveltuu arktisten alueiden strategiatekstien tutkimiseen, koska etsin merkityksiä, joita ei suoraan tuoda esiin teksteissä. Tutkimukseni osakysymykset ovat: Miten sopeutuminen näkyy strategiatavoitteiden diskursseissa? Miten kestävä matkailu ja sopeutuminen liittyvät toisiinsa strategiateksteissä? Osakysymykset ohjaavat tutkimusta ja auttavat vastaamaan päätutkimuskysymykseen. Tutkimuksen edetessä kävi ilmeiseksi, että sopeutuminen toisaalta ympäristömuutoksiin ja toisaalta lisääntyvään matkailuun kytkeytyvät arktisella alueella toisiinsa. Niinpä analysoin käytännössä näitä molempia.

Teoreettisen näkökulman arktisten alueiden matkailuun antaa paikallisen sopeutumisen käsite. Tarkastelen arktisen alueen ympäristömuutoksia strategioiden näkökulmasta ja teen havaintoja ja päätelmiä siitä, miten ympäristön tila alueella on muuttunut ja miten paikalliset pystyvät sopeutumaan siihen. Strateginen lähestymistapa teemaan antaa syvemmän näkemyksen siitä, miten viranomaiset lähestyvät ja suunnittelevat sopeutumista paikallisesti. Näkökulmani on myös yhteisölähtöinen, koska ilmastomuutos ja sen vaikutukset ympäristöön ovat seurausta ihmisen toiminnasta.

Strategiatekstejä ei ole matkailussa tutkittu paljon. Hakkarainen ja Tuulentie (2008) tutkivat kansallisten ja alueellisten strategiatekstien merkitystä matkailun kehityksessä Suomen Lapissa ja pohtivat myös sitä, miten paikalliset elinkeinot ja kyläyhteisöt otetaan strategiateksteissä huomioon. Matkai-

lustrategiat keskittyvät usein kokonaisvaltaiseen suunnitteluun, jossa ei välttämättä huomioida riittävästi kaikkia osallisia (Hakkarainen & Tuulentie, 2008, s. 11–12). Kauppinen (2008) vertaili opinnäytetutkimuksessaan Suomen, Irlannin ja Australian matkailustrategioita pyrkien löytämään niistä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia.

Esittelen aluksi tutkimukseni keskeiset käsitteet ja aiheeseen liittyvät aiemmat tutkimukset. Sen jälkeen esittelen käyttämäni aineistot ja menetelmän. Pyrin selvittämään matkailun strategiatekstien taustalla olevia puhetapoja sopeutumisesta. Diskurssianalyysi on sopiva menetelmä tähän tarkoitukseen. Tarkoitukseni on löytää paikalliseen sopeutumiseen liittyviä diskursseja ja tuoda esille teksteihin sisältyviä merkityksiä. Tutkimukseni tuloksena tuon esille neljä merkittävintä strategiateksteissä esiin nousevaa diskurssia. Lopuksi teen yhteenvedon löytämistäni tuloksista.

PAIKALLINEN SOPEUTUMINEN MUUTTUVIIN YMPÄRISTÖOLOSUHTEISIIN

Tutkimuksen pääkäsitteitä ovat ilmastonmuutos arktisilla alueilla, sopeutuminen, paikallisyhteisö ja kestävä matkailu. Termiä ympäristönmuutos käytän ilmastonmuutoksen synonyyminä, ellen toisin mainitse.

Ilmastonmuutos arktisten alueiden ympäristöolosuhteiden muuttajana

Ilmastonmuutos puhutaan nykyään paljon kaikissa medioissa. Sillä tarkoitetaan ihmisten aiheuttamien hiilidioksidipäästöjen aikaansaamaa ilmastomme lämpenemistä. Ilmastonmuutos on myös luonnollinen tapahtuma, mutta ihminen moninkertaistaa sen vaikutuksen. (Virtanen & Rohweder, 2011, s. 411.) Mitä arktisemmille alueille mennään, sitä enemmän muutokset vaikuttavat suoraan ympäristöön. Ilmastonmuutos onkin arktisen yhteisön näkökulmasta vakava asia. Muuttuvat sääolosuhteet aiheuttavat riskejä ja vaaratilanteita. Esimerkiksi kuolleisuuden on todettu lisääntyvän sään ääri-ilmiöiden lisääntyessä. Hellejakso arktisella alueella aiheuttaa stressiä, jonka on todettu johtavan ennen aikaisiin kuolemiin. Toisaalta sään muutokset luovat myös mahdollisuuksia. Pidempi lämmin jakso mahdollistaa esimerkiksi uudisrakentamista. (Carter, 2007, s. 22–23.)

Tarkastelen tutkimuksessani sekä ilmastonmuutoksen fyysisiä että sosiaalisia vaikutuksia arktisilla alueilla. Fyysisiä vaikutuksia ovat esimerkiksi lämpeneminen, sateisuus, uusien eliöiden ja kasvien leviäminen (epidemiat) sekä sään ääri-ilmiöt (Virtanen, 2011, s. 24–25). Sosiaalisia vaikutuksia pohjoisen oloissa voivat olla väestömuutokset sekä muutokset yhteisön hyvinvoinnissa, työllisyydessä ja ruokaturvassa (Kohl, 2011, s. 195–196).

Arktisen alueen matkailullista vetovoimaa luovat maisemat ja rauhallinen luonto sekä alkuperäisasukkaiden kylät. Arktinen alue on kuitenkin myllerryksessä; jäätiköt ja ikirouta sulavat silminnähden, ja alta paljastuva tumma maanpinta ja meri imevät itseensä tehokkaasti lämpöä, mikä lämmittää ilmastoamme entisestään (Virtanen, 2011, s. 24–25). Ilmastonmuutos vaikuttaa suuresti myös arktisen alueen yhteisöihin ja niiden perinteisiin luonnonkäyttötapoihin. Yhteisöt joutuvat vastahakoisestikin muuttamaan elintapaan ja sopeutumaan uusiin teknologioihin. Ympäristönmuutosten lisäksi matkailuelinkeino vaikuttaa alueeseen ja sen yhteisöihin. (Kaján, 2014, s. 1.) Saavutettuaan tietyn pisteen ympäristönmuutos alkaa murentaa yhteisöjä sisältäpäin luoden sopeutumiseen liittyviä konflikteja. Tämän seurauksena muutosten vaikutuksista tulee entistä moniulotteisempia. (Kaján, 2014, s. 62, 66, 74.)

Tutkimukseni aineistot keskittyvät tulevaisuuteen, joten on hyvä verrata nykytilannetta tulevaan ja pohtia sitä kautta muutoksen merkittävyyttä. Sopeutuminen voi tapahtua monellakin eri tavalla muutoksen laajuudesta ja luonteesta riippuen. Ennakoiva sopeutuminen tapahtuu ennen varsinaista muutosta tai poliittisen päätöksenteon takia (Järviluoma, 2009, s. 6).

Sopeutuminen muuttuvaan ympäristöön

Sopeutuminen paikallisella tasolla tarkoittaa sitä, että arktisilla alueilla asuvien ihmisten on muutettava elämäntyyliään ja käyttäytymismallejaan, jotta he pystyvät elämään normaalia elämää myös ympäristössä tapahtuvien muutosten jälkeen. Muuttuvia olosuhteita voidaan joko hyödyntää elinkeinoissa tai pyrkiä minimoimaan muutoksista aiheutuvat haitat. (Järviluoma, 2009, s. 5.)

Kaján (2013, s. 291) toteaa, että sopeutuminen on dynaaminen ja sosiaalinen prosessi, jonka on tapahduttava yhdessä tehden ja suunnitelmallisesti; muutoin muutokset voivat koitua ylivoimaisiksi. Kajánin tutkimuksessa Kilpisjärven asukkaat totesivat, että ajoittaiset sään ääri-ilmiöt eivät haittaa, mutta jos niitä tapahtuu useammin ja voimakkaampina, ihmisten on muutoksesta selvitäkseen toimittava yhdessä. Näin pystytään hyödyntämään yksilöiden taidot sekä muokkaamaan elinkeinorakennetta kaikkia palvelevaksi. Arktiset yhteisöt ovat haavoittuvaisia muullekin kuin ympäristönmuutokselle; esimerkiksi muuttuva taloudellinen tilanne vaikuttaa selviytymiskykyyn. (Kaján, 2013, s. 295, 297.)

Paikallisyhteisöjen sopeutumisessa on huomioitava taloudelliset resurssit, teknologia, informaatio ja taidot, infrastruktuuri, instituutiot ja oikeudenmukaisuus. Nämä kaikki vaikuttavat siihen, miten yhteisöt selviytyvät jat-

kossa (Keskitalo ym., 2009, Suopajärven, 2009, s. 104 mukaan). Osaamisen ja motivaation puutetta pidetään suurimpina esteinä paikalliselle sopeutumiselle. Suunnitelmien ja toimenpiteiden on oltava läpinäkyviä ja asukkaita on rohkaistava kertomaan mielipiteensä. Jotta sopeutuminen olisi mahdollisimman tehokasta, paikalliset erityispiirteet on otettava huomioon. (Suopajärvi, 2009, s. 109–112.)

Ilmastonmuutokseen sopeutuminen edellyttää tiivistä yhteistyötä päätöksenteon eri tasojen välillä. Kansallisella ohjauksella huolehditaan siitä, että suunnitelmat ovat riittävän yhdenmukaiset, mutta jokaisen kunnan on itse luotava oma pitkän aikavälin sopeutumisstrategiansa. Kunnallispolitiikan toimivuus edesauttaa toimenpiteiden sujuvuutta sekä päämäärään pääsemistä. (Juhola, Haanpää & Peltonen, 2011, s. 266.)

Arktisilla alueilla tapahtuu jatkuvasti suuria muutoksia, jotka luovat suuria haasteita sekä ekosysteemeille että paikallisille yhteisöille (Hall & Saarinen, 2010). Ilmastonmuutos tuottaa ulkoisia stressitekijöitä, jotka puolestaan synnyttävät yhteisössä sisäistä painetta. Ulkoiset ja sisäiset stressitekijät vaikuttavat yhteisön kaikkeen toimintaan ja vähentävät sopeutumiskykyä (*adaptive capability*). (Hall, 2010, s. 50–51.)

Muutoksia tapahtuu muun muassa elinkeinoissa. Jään vähetessä esimerkiksi kalastusta voi harjoittaa entistä kauemmin. Jäästä vapautuminen tarjoaa myös uusia taloudellisia mahdollisuuksia, kuten vesivoiman hyödyntäminen energiantuotannossa. Ilmastonmuutoksen luomat taloudelliset mahdollisuudet voivat tuoda alueelle kansainvälisiä yrityksiä, jolloin paikalliset saattavat tuntea turvallisuutensa uhatuksi. Muutokset ovat niin näkyviä, että alkuperäiskansoilta vaaditaan erittäin suurta joustavuutta ja sietokykyä. (Hall, 2010, s. 50–51.)

Yhteisölähtöinen sopeutuminen (*community-based adaptation*) muuttuvaan ympäristöön on tutkimuksessani keskeinen näkökulma. Sillä tarkoitetaan sisältäpäin ohjautuvaa sopeutumista. Yhteisö päättää itse toimistaan omien tarpeidensa, arvojensa, tietotaitonsa ja selviytymiskykynsä pohjalta. (Reid & Schipper, 2014, s. 7–8.)

Tervo-Kankare (2012) tutki ilmastonmuutoksen vaikutuksia ja niihin sopeutumista luontoon perustuvassa talvimatkailussa pohjoisilla alueilla (ks. myös Tervo-Kankare, 2013). Tervo ja Saarinen (2006) ovat pohtineet ilmastonmuutoksen ja matkailun suhdetta. Matkailukin vaikuttaa ympäristöön monella tapaa, ja on tärkeää osata etsiä merkityksiä, jotka jäävät puuttumaan aiheeseen liittyvästä keskustelusta. Clim-ATIC-hankkeessa tutkittiin sopeu-

tumista ilmastonmuutokseen paikallisyhteisön näkökulmasta Rovaniemellä (Järviluoma & Suopajarvi, 2009). Kaján (2014) on tutkinut, miksi tietyt arktisen alueen yhteisöt sopeutuvat muuttuviin olosuhteisiin paremmin kuin toiset. Sosiaalinen ja taloudellinen tilanne yhteisössä vaikuttaa sopeutumiseen; myös sopeutumistarpeet ovat erilaisia eri yhteisöissä.

Paikallisyhteisö

Tarkastelen tutkimuksessani tiettyyn alueeseen ja paikkaan sitoutuvia yhteisöjä (ks. esim. Knuuttila, 2008), tarkemmin sanottuna arktisilla alueilla sijaitsevia pieniä yhteisöjä, jotka eivät ole vielä merkittävästi joutuneet sopeutumaan. Yhteisön alueeseen ja paikkaan kiinnittyminen synnyttää paikallisuutta (ks. Halonen & Järviluoma, 2009, s. 13). Paikallisyhteisöllä tarkoitan tutkimuksessani arktisen alueen yhteisöjä, joihin viitataan analysoimissani strategioissa (ks. Mettiäinen, 2007a, s. 177). Paikallisuus näkyy monissa arktisen alueen kyläyhteisössä edelleen harjoitettavissa perinteisissä elinkeinoissa, kuten poronhoidossa ja kalastuksessa. Arktinen paikallisuus luo mielikuvan perinteistä ja rituaaleista, joita on noudatettu sukupolvesta toiseen. (Kaján, 2014, s. 62.)

Kajánin (2013, s. 291) mukaan paikallisyhteisöllä arktisella alueella on kolme ominaispiirrettä: ne ovat tilaan perustuvia, selkeästi sosiaalisesti rajautuneita ja niillä on yhteiset perinteet ja tavat. Hall, Müller ja Saarinen (2009, s. 247–248) katsovat arktisen alueen olevan synonyymi laajalle organisoimattomalle alueelle, joka on usein suojeltu ja jossa ei asu paljon ihmisiä. Alueen harvalukuinen väestö haluaa kuitenkin tuoda omaa identiteettiään vahvasti esille. Kaikki arktiset yhteisöt ovat ikään kuin samaa arktista perhettä, mutta kukin omalla tavallaan.

Kestävä matkailu

Kestävällä matkailulla tarkoitetaan matkailua, jossa huomioidaan sen aiheuttamat taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristölliset vaikutukset sekä matkailijoiden, matkailuteollisuuden, ympäristön ja vastaanottavien yhteisöjen tarpeet. Kestävä matkailu edistää matkakohteen asukkaiden elinoloja eikä pelkästään hyödynnä paikallisia resursseja. Usein kestävästä matkailusta puhuttaessa viitataan matkailun vaikutuksiin, ja matkailun kestävyttä mitataankin varsin yleisesti vaikutusten avulla. Kestävydestä on tullut myös arvo, joka vaikuttaa matkakohdetta, matkustusmuotoa ja matkan kestoa koskeviin päätöksiin (Tervo-Kankare, 2017; Veijola, Ilola & Edelheim, 2013, s. 21–23.)

Kestävä matkailu liitetään usein luonnon ja ympäristön hyvinvointiin. Grimwood ym. (2015) toteavat, että matkailun kehittäminen on prosessi, joka lähtee hyvästä suunnittelusta, huomioi paikalliset, jakaa hyödyt oikeudenmukaisesti ja vahingoittaa mahdollisimman vähän paikallista luontoa ja ym-

päristöä. Ympäristö muuttuu kehityksen myötä. Nykyisin myös muuttuva ilmasto tuo haasteita varsinkin pienille kyläyhteisöille, joten kestävän ja vastuullisen matkailun merkitys korostuu entisestään. Varsinkin arktisilla alueilla kestävän matkailun edistäminen on ensisijaisen tärkeää, koska ympäristö on siellä haavoittuvampi kuin muualla. Matkanjärjestäjien on otettava kestävyys huomioon viedessään matkailijoita pohjoisessa uusille alueille. Sekä ilmastonmuutos että saapuvat matkailijavirrat muuttavat arktista aluetta. Ympäristön ja yhteisöjen kaikinpuolinen kunnioitus on avain kestävän matkailun toteutumiseen. Yhteisöjä tulisi suojella alueen luonnonvarojen ja pääoman käyttöä kiihdyttäviltä matkailun vaikutuksilta. (Viken, 2014, s. 35–36.)

STRATEGIATEKSTIT DISKURSSIANALYYSIN KOHTEENA

Matkailustrategiat aineistona

Tutkimusaineistonani ovat Lapin liiton (2015) laatima *Lapin matkailustrategia 2015–2018*, Innovation Norwayn (2014) laatima Norjan matkailustrategia *Innovation Strategy 2014–2020* sekä Islannin tulevaisuuden matkailustrategia *Northern Sights: The Future of Tourism in Iceland* (Boston Consulting Group, 2013).

Lapin matkailustrategiassa käsitellään matkailuelinkeinon lähitulevaisuutta eri näkökulmista. Tarkastelun kohteina ovat muun muassa tuotekehitys, näkyvyys ja saavutettavuus, joita kehittämällä Lappiin voidaan houkuttaa entistä enemmän matkailijoita. Paikallisten yhteisöjen sopeutumisesta muutoksiin ei puhuta suoraan, mutta teemaa sivutaan monellakin tapaa. Strategiassa huomioidaan myös vastuullisuus ja kestävä matkailu.

Myös Norjan matkailustrategiassa esitellään keinoja matkailun kehittämiseksi ja houkuttelevuuden lisäämiseksi. Kehitystä ohjaavia arvoja ovat kestävyys ja asiakaslähtöisyys. Pääteema on näkyvyyden parantaminen ja taloudellisten hyötyjen kasvattaminen. Tässäkään strategiassa ei puhuta suoraan paikallisyhteisöjen sopeutumisesta muuttuviin ympäristöoloihin, mutta aihetta sivutaan puhuttaessa kestävästä matkailusta.

Islannin matkailustrategian pääteemoja ovat matkakohteen monipuolinen ja kestävä kehitys, uusien tuotteiden ja kohteiden rahoittaminen sekä kehityksen parempi organisoiminen. Strategian tavoitteet pohjautuvat matkailun määrän lisäämiseen ja sitä kautta talouden kasvuun. Samalla huomioidaan kuitenkin maan ainutlaatuinen kulttuuri, kyläyhteisöt ja luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen. Strategian laatija (Boston Consulting Group) on kokonaan Islannin ulkopuolinen toimija.

Kaikissa tarkastelemissani strategiateksteissä analysoidaan arktisella alueella sijaitsevan maan tai maakunnan tulevaisuuden matkailua. Eri maiden strategiat antavat erilaisia näkökulmia matkailun tilasta ja siitä, miten sopeutuminen on otettu huomioon. Etsin kaikista kolmesta tekstistä samoja merkityksiä eli paikalliseen sopeutumiseen liittyviä diskursseja. Strategiat sisältävät viittauksia sopeutumiseen, mutta suoraan siitä ei puhuta kovinkaan paljon. Diskurssianalyysi on sopiva menetelmä etsimään tekstien piilomerkityksiä (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, s. 12).

Lapin ja Norjan matkailustrategiat ovat valtiollisten laitosten laatimia, ja niissä molemmissa pohditaan matkailun kehitystä saavutettavuuden ja tuotekehityksen näkökulmasta. Myös kestävä kehitys on esillä molemmissa. Islannin strategiassa on ennakoitu matkailun tulevaisuutta ennen kaikkea talouden kasvun näkökulmasta ja selvitetty tuottavuuden parantamista. Islannin strategiassa pohditaan rahoituksen ja taloudellisten vaikutusten kautta matkailun kestävää tulevaisuutta.

Myös Ruotsin matkailustrategia olisi sopinut tutkimuskohteekseni, mutta se jäi aineiston ulkopuolelle, koska en löytänyt siitä englanninkielistä versiota. Yhtenä mahdollisena tutkimuskohteena pohdin myös internetin matkailuyhteisöjä ja niistä löytyviä paikalliseen sopeutumiseen liittyen diskursseja. Alustavan silmäilyn pohjalta näytti kuitenkin, että niistä ei olisi löytynyt riittävästi aineistoa. Strategiatekstit antavat konkreettista suuntaa mahdollisille toimenpiteille sopeutumisen edistämiseksi, joten niiden käyttö tutkimusaineistona on siksikin perusteltua.

Diskurssianalyysi

Analyysimenetelmänä käytän diskurssianalyysiä. Siinä tekstistä etsitään diskursseja, joiden merkitystä voidaan tutkia tarkemmin (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, s. 25). Diskurssianalyysi on laadullista tutkimusta, ja sillä pyritään löytämään aineistosta erilaisia merkityksellisiä kiteytymiä, asioiden ja ilmaisujen verkostoja ja tapoja. Tutkimuksen asiayhteys pitää huomioida analyyseissä. Merkitysyhteyksien tarkastelu kiinnittää tutkimukseni sosiaaliseen konstruktionismiin, joka tutkii todellisuuden rakentumista sosiaalisen vuorovaikutuksen ja sen sisältämien merkitysten kautta. (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, s. 12, 22.) Usein diskurssianalyyseissä keskitytään kieleen tai vuorovaikutustilanteeseen, mutta omassa tutkimuksessani tarkoituksenmukaisempaa on toistuvien diskurssien ja merkitysten etsiminen.

Kieli, jota käytämme, kuvaa ja merkityksellistää maailmaa omasta näkökulmastamme. Samalla järjestämme ja uudistamme sitä sosiaalista todellisuutta, jossa päivittäin elämme. Kun käytämme kieltä, rakennamme ja annamme

merkityksiä asioille, joista puhumme. Voisi ajatella niinkin, että meidän pitäisi laittaa kaikki käyttämämme sanat lainausmerkkeihin, koska jossakin toisessa kulttuurissa samaan sanaan voi liittyä toisenlainen miellejyhtymä tai merkitys. Tämä kuvaa sitä, kuinka konstruktivistisista kielemmme on. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2004, s. 18.)

Seuraava esimerkki kuvaa puhuttua kieltä ja sanontojen merkityssuhteita: Henkilö (A) sanoo ystävälleen (B): ”Illalla tulee hyvä elokuva.” Ystävä (B) vastaa: ”Oikeastaan minun pitää opiskella.” Henkilö (A) esitti kutsun ystävälleen (B), vaikka esittikin vain toteamuksen. Ystävän (B) vastaus olisi voinut olla esimerkiksi ”en tiennytkään”, mutta tämä vastasi opiskelevansa illalla eli vastasi kiel-tävästi. Eri sanomien muoto ja merkitys rakentavat sosiaalista maailmaamme ja kulttuuriamme. Meidän pitää ymmärtää sanoihin ja kieleen liittyviä merki-tyksiä, jotta ymmärrämme toisiamme. (Renkema, 1993, s. 1–2.)

Tutkimusprosessi ei etene suoraviivaisesti eikä perättäisinä vaiheina, vaan sii-nä joudutaan menemään vuorotellen eteen- ja taaksepäin. Diskurssin tutkimi-nen etenee vuoropuhelun tapaan. (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, s. 141–142.) Diskurssintutkimusprosessin perusajatus on sillan rakentaminen eri merki-tysten välille (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, s. 142).

Diskurssianalyysillä ja sisällönanalyysillä voidaan näyttää samankaltaisilta mene-telmiltä, mutta niillä on selkeä ero. Sisällönanalyysissä aineistoa analysoidaan eri teemojen ja kategorioiden avulla (Metsämuuronen, 2001, s. 54) eikä niin-kään keskitytä tekstin tai puhutun kielen vuorovaikutuksen tunnistamiseen. Diskurssianalyysissä etsitään puheen tai tekstin sisältä nimenomaan vuorovai-kutussuhteita, joiden kautta merkitykset rakentuvat ja muodostavat diskursse-ja (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, s. 12).

Omassa tutkimuksessani merkitykset liittyvät paikalliseen sopeutumiseen. Paikallinen sopeutuminen on pääteema, josta etsin diskursseja ja merkityk-siä. Pääteemaa tukee kestävä matkailun teema. Etsin sopeutumisen teemaan viittaavaa ja eri kohdissa toistuvaa kirjoitettua tekstiä. Tutkimuksessani etsin siis paikalliseen sopeutumiseen liittyviä merkityssysteemejä. Aluksi ei ole kui-tenkaan hyvä määrittää yhtä ehdotonta näkökulmaa, sillä merkityssysteemit ovat aineistoissa usein siellä täällä, joten tutkimusprosessi tarkentuu vasta sen edetessä. (Jokinen ym., 2004, s. 40). Strategiatekstien huolellisen lukemisen jälkeen tunnistin teksteistä neljä päädiskurssia, joissa käsitellään ympäristön-muutokseen sopeutumista.

Tutkimusetiikka

Tutkimusetiikka on tärkeä osa jokaista tutkimusta. Hyvä tieteellinen käytäntö velvoittaa toimimaan tavalla, joka ei aiheuta haittaa muille tutkimukseen osallistuville. Muun muassa yksityisyydestä on huolehdittava. Omassa tutkimuksessani tämä ei ole niin oleellista kuin esimerkiksi haastattelututkimuksessa, koska käyttämäni aineisto ei sisällä yksittäisten henkilöiden kommentteja. Matkailustrategiat ovat julkisia, ja niiden tekijät ovat kaikkien tiedossa. Minun tulee luonnollisesti mainita tutkimuksessani raporttien tekijätahot. (Kuula, 2013, s. 70, 75.) Lähdekirjallisuuden käytössä minun tulee huolehtia siitä, että noudatan eettisiä periaatteita käyttäessäni muiden tuottamaa aineistoa.

PUHETAPOJA YMPÄRISTÖNMUUTOKSEEN JA MATKAILUUN SOPEUTUMISESTA – DISKURSSIT MATKAILUN STRATEGIATEKSTEISSÄ

Sopeutuminen ympäristömuutoksiin on tutkimukseni pääteema. Siihen liittyvät strategiateksteistä löytyneet sanat ja sanonnat voidaan jakaa neljään diskurssiin:

- *Talouden ja kestävyyyden diskurssi:* kestävä kehitys, ympäristö, tuotekehitys, vastuullisuus, kulttuuri, luonnonvarat.
- *Talouden ja paikallisuuden diskurssi:* paikalliset mahdollisuudet, talouden kehitys, identiteetti, kulttuuri.
- *Kestävän matkailun diskurssi:* kestävä kehitys, kestävä matkailu, vastuullisuus, eettisyys, ympäristötietoisuus, hyvinvointi, ekomatkailu, ekologisuus.
- *Yhteisödiskurssi:* kyläyhteisö, paikallisuus, matkakohde, kulttuuri, historia, perinteet, eettisyys, vastuullisuus.

Viitatessani tutkimiini strategioihin käytän seuraavia termejä: Lapin Matkailustrategia = Lappi, Norjan Matkailustrategia = Norja, Islannin Matkailustrategia = Islanti. Esitän sekä suoria lainauksia strategioista että kerron omin sanoin, miten strategioissa on määritelty tunnistamiini diskursseihin liittyviä asioita.

Talous ja kestävyys

Talouden diskurssi on hallitseva jokaisessa kolmessa strategiassa. Se voidaan jakaa edelleen talouden ja kestävyyyden diskurssiin sekä talouden ja paikallisuuden diskurssiin.

Keskeisimpiä talouteen ja kestävyYTEEN liittyviä ilmauksia strategiateksteissä ovat *kestävä kehitys, ympäristö, tuotekehitys, vastuullisuus, kulttuuri ja luonnonvarat.*

Lapin matkailustrategiassa matkailukehityksen taustalla oleva diskurssi on taloudellinen. Taloudellisen diskurssin sisällä matkailukehitykseen liitetään vastuullisuus. Matkailun kehitys aiheuttaa ympäristömuutoksia, jolloin paikallisyhteisöjen elinolot muuttuvat (Lappi, s. 19). Strategiassa tavoitellaan taloudellista kasvua mutta painotetaan aiempaa enemmän myös kestävyyttä ja sen eri ulottuvuuksia. Kestävyys tuodaan esille voimakkaasti mutta osittain epätarkasti, koska matkailun taloudellista kehitystä pidetään ensisijaisena.

Tärkeimmät matkailun kehittymistä ja strategian etenemistä seuraavat mittarit ovat rekisteröityjen yöpymisten kehitys, matkailuklusterin liikevaihdon ja työllisyyden kehitys sekä sesonkien pidentyminen. (Lappi, s. 28)

Matkailun kehittymisestä puhutaan pitkälti taloudellisen kasvun näkökulmasta, mutta se liitetään myös kestävyuden diskurssiin, vaikkei sitä aina suoraan mainitakaan. Kestävän matkailun merkitys näkyy kokonaisvaltaisessa matkailun kehittämisen tavoitteessa. Norjan strategian mukaan kestävä matkailu ja tuotekehitys kulkevat käsi kädessä, ja siinä painotetaan erilaisia näkökulmia luotaessa kestäviä matkailutuotteita.

A toolbox for business and destination development. (Norja, s. 4)

Tietojen ja taitojen jakaminen muille on kestävyyttä: muiden ei tarvitse nähdä vaivaa saman tiedon hankkimiseen uudestaan, ja tämä säästää aikaa, rahaa ja luontoa. Yhteysverkosto ja sen ylläpitäminen on tärkeää, kun pohditaan sopeutumista kehityksen mukanaan tuomiin muutoksiin ympäristössä. Kestävällä matkailulla on suora yhteys taloudelliseen tuottavuuteen. Laiminlyönnit matkakohteen ympäristön suojelemisessa näkyvät nopeasti tulonmenetyksinä. Matkailijat eivät halua nähdä pilaantunutta luontoa tai huonosti hoidettua kyläaluetta.

Islannin matkailustrategiassa mainitaan hyvin hoidettu ympäristö, matkailun infrastruktuuri, joka antaa vierailijoille mahdollisuuden käyttää myös enemmän rahaa paikallisiin palveluihin. Ympärivuotisen matkailun ajatellaan olevan ympäristönkin kannalta sesonkiluontoista parempi. Se tuo tasaisemmin tuloja ja luo uusia työpaikkoja, joten siihen halutaan panostaa. (Islanti, s. 12–13.)

Matkailu on Islannissa tärkeä elinkeino, mutta valtaosa turisteista käy vain Reykjavikin alueella. Tulevaisuudessa tilanteen halutaan olevan toisenlainen. Matkailuvirtojen jakautuessa tasaisemmin koko maahan kaikki hyötyvät. Matkailutulosten jakautuminen laajemmalle alueelle merkitsee myös yleisemmin alueellisesti tasaisempaa kehitystä. Samalla ylikuormitus Reykjavivi-

kissa kevenee ja pääkaupungin ympäristö voi paremmin. Islannin strategias-
sa pohditaan myös sitä, miten matkailun kehittäminen rahoitetaan. Yhte-
nä vaihtoehtona esitetään luotavaksi koko maan kattava passi tai kortti, jolla
matkailijat pääsevät kohteisiin ympäri maan ja jonka tuotot ohjataan matkai-
lun hallinnan kehittämiseen. (Islanti, s. 20, 21.)

Multi-site access card, often referred to as the “Environment Card” model.
(Islanti, s. 44)

Kortin ostamalla matkailija pääsisi vierailemaan kaikissa määritellyissä koh-
teissa lisämaksutta. Ennalta määritellyt kohteet ohjaisivat matkailijoita mat-
kareitille, joka lisäisi syrjäisempien kohteiden houkuttelevuutta. Näin ympä-
ristölle ei tulisi niin suurta kuormitusta kuin matkailijoiden liikkeessä oma-
toimisesti suosituimmiksi tulleilla reiteillä. (Islanti, s. 46–47.)

Matkailun taloudelliset vaikutukset mainitaan Islannin strategiassa merkittä-
vimpinä matkailukehityksen mittareina. Pyrkimyksenä on talouden kasvat-
taminen matkailijamääriä lisäämällä. Talouden ja kestävyuden linkittyminen
tulee selkeästi esille kaikissa tutkimissani matkailustrategioissa. Talouden
kehityksen mukautumista muuttuvaan ympäristöön ei voida täysin ennakoia,
mutta tiedetään, että kestävyuden periaatteita noudattamalla talouskin
kehittyy paremmin. Suomen ympäristökeskuksen raporttia (Carter, 2007,
s. 22–23) mukailen: on otettava huomioon riskitekijät ja hyvinvointi niin
ihmisten kuin ekosysteemien näkökulmasta.

Talous ja paikallisuus

Talouden ja paikallisuuden diskurssia kuvaavat strategioissa ilmaisut *paikal-
liset mahdollisuudet, talouden kehitys, identiteetti ja kulttuuri*.

Lapin matkailustrategiassa tuodaan esille taloudellisen kehityksen luomia
mahdollisuuksia ja muutoksia, joilla on paikallisia vaikutuksia. Näistä yksi
on uudisrakentaminen (Lappi, s. 21), joka muuttaa perinteisiä oloja varsinkin
arktisen alueen pienissä yhteisöissä ja voi luoda muutospaineita paikallisille
asukkaille ja heidän elinkeinoilleen. Matkailuyritysten tulisi kantaa vastuun-
sa alueesta, jolla ne toimivat – sen luonnonympäristöstä ja paikallisyhteisös-
tä (ks. Veijola ym. 2013, s. 22). Alueita ja niiden ympäristöä tulisi muokata yh-
teistyössä paikallisten asukkaiden kanssa.

Lapin matkailustrategiassa painotetaan taloudellisen kehityksen arktisen
alueen yhteisöille luomia menestymisen edellytyksiä (Lappi, s. 24–25). Mat-
kailustrategiaa laadittaessa on ajateltu paikallista identiteettiä ja kulttuuria.
Arktisella alueella matkailusta on monin paikoin tullut hyvin kansainvälistä

ja matkailijoita käy pienissäkin kylissä. Tämä on toisaalta hyvä ja tavoiteltava asia, mutta huomioidaanko paikallisten asukkaiden tarpeet riittävästi? Ilmastonmuutos avaa osaltaan uusia mahdollisuuksia, ja arktisen alueen yhteisöt pystyvät hyötymäänkin muutoksesta, mutta he tarvitsevat siihen ulkopuolista apua (Hall, 2010, s. 50–51). Kansainvälisiä suuryrityksiä ei kuitenkaan useinkaan toivoteta alueelle tervetulleiksi.

Paikallisten asukkaiden oman identiteetin vahvistaminen voi olla myös ristiriidassa viranomaisten haluaman kehityssuunnan kanssa. Pitkään jatkuneen perinteisen ja luonnonmukaisen elämäntavan takia arktisen alueen yhteisöt ovat erilaisia kuin etelän yhteisöt. Arktisten yhteisöjen erityispiirteet on huomioitava – ja ne aiheuttavat lisähaasteita – matkailua kehitettäessä. (Hall ym., 2009, s. 147–148.)

Lapin strategiassa todetaan matkailurakentamisen ilmentävän lappilaista identiteettiä ja Lappi-brändiä (Lappi, s. 48). Matkailun ja muun maankäytön yhteensovittaminen on paikallisille asukkaille tärkeä asia. Heille tulee antaa mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. Tästä ei ole strategiassa suoraa mainintaa, mutta siinä mainitaan ”rakentamisen ja luonnon harmonia” (Lappi, s. 48). Tämä viittaa paikalliseen elinympäristöön, jota kehitetään ennakoimalla ja suunnittelemalla. Matkailun maankäytön voi liittää myös kestävän ja vastuullisen matkailun diskurssiin, koska kestävä maankäytön suunnittelu ohjaa myös matkailun kehitystä.

Norjan matkailustrategiassa painotetaan paljolti samoja teemoja kuin Lapin strategiassa. Yksi strategian pääajatuksista on: *Our goal is to give local ideas global opportunities* (Norja, s. 2). Tämän voi tulkita monella tavalla. Ensimmäisenä tulevat mieleen taloudelliset mahdollisuudet ja paikallisen yhteisön mahdollisuus kehittää hyvinvointiaan siinäkin tapauksessa, että matkailu alueella lisääntyy.

Jos valtio tukee pieniä paikallisia yrityksiä ja toimijoita, nämä sopeutuvat muuttuvaan tilanteeseen sujuvammin, tekevät yhteistyötä ja kokevat, että heistä välitetään. Matkailun suuntautuessa pieniin yhteisöihin yhteistyön on oltava vahvalla pohjalla. Matkailun nopea kasvu saattaa muuttaa huomattavasti paikallisten ihmisten normaalia elämää. Jokaisella arktisen alueen yhteisöllä ja matkakohteella on omanlaisensa luonne ja ominaisuudet, joita hyödyntämällä ne voivat menestyä taloudellisesti. Tähän viitataan Norjan matkailustrategiassa (s. 3). Alueet ja matkakohteet ovat erilaisia, ja kunkin alueen menestymismahdollisuudet riippuvat sen vahvuuksista. Paikallisten olojen tuntemus auttaa kehittämään matkailualueita (Norja, s. 6). Paikallisia asukkaita tulisi ottaa mukaan projekteihin ja auttaa heitä näin sopeutumaan

sekä hyväksymään matkailun heille aiheuttamat muutokset. Muutosten hyväksyminen edellyttää myös sitä, että paikalliset ihmiset hyötyvät matkailusta taloudellisesti. Ei ole itsestään selvää, että näin tapahtuu – esimerkiksi Hall ja Saarinen (2010, s. 1) kysyvät, pystyykö paikallinen yhteisö hyötymään lämpimämmän ilmaston luomista uusista mahdollisuuksista.

Islannin strategiassa (s. 23–24) puhutaan toisaalta siitä, millaisia matkailijaryhmiä maa haluaa (*attractiveness to Iceland*), ja toisaalta siitä, millaisia matkailijoita maa kiinnostaa (*appeal of Iceland*). Maalle toivottuja matkailijoita ovat sellaiset, jotka hyödyttävät paikallisia matkailutoimijoita ja yrityksiä. Strategiassa pohditaan paikallisesta näkökulmasta, miten matkailu hyödyttäisi laajemmin koko maata, ei vain pääkaupunkiseutua. Myös edellä jo mainitsemani passi (*Environmental Card*) hyödyttäisi toteutuessaan pieniä matkakohteita. Kortin myymisestä saadut tulot pystytään ohjaamaan eri kohteisiin tasapuolisesti tarpeen mukaan. (Islanti, s. 46–47.) Matkailu synnyttää myös uusia työpaikkoja ja lisää näin paikallisia verotuloja, joiden avulla kyläyhteisö pystyy kehittämään esimerkiksi infrastruktuuria. (Islanti, s. 68–69.)

Matkailun tuottamien taloudellisten hyötyjen ja paikallisuuden välinen suhde ei kuitenkaan ole yksioikoinen. Kuten Kaján (2014, s. 61–62) toteaa, arktiset alueet ja niiden asukkaat ovat hyvin haavoittuvaisia. Ympäristön muuttuminen on erityisen haasteellista, kun elämäntapaa ja elinkeinoja on perinteisesti leimannut läheinen suhde luontoon. Jotkut arktiset yhteisöt kärsivät muutoksista enemmän kuin toiset. Jotta matkailun ja ylipäänsä talouden kehitys olisi oikeudenmukaista paikallisille asukkaille ja alkuperäiskansoille, kunkin alueen ja yhteisön olosuhteet tulisi huomioida tarkasti.

Kestävä matkailu

Kestävän matkailun diskurssia ilmentävät matkailustrategioissa termit *kestävä kehitys*, *kestävä matkailu*, *vastuullisuus*, *eettisyys*, *ympäristötietoisuus*, *hyvinvointi*, *ekomatkailu* ja *ekologisuus*.

Lapin matkailustrategiassa (s. 18) vastuullinen ja eettinen matkailu mainitaan kasvaviksi trendeiksi jo nyt ja lähitulevaisuudessa. Vastuullisuus tuodaankin strategiassa esiin monessa kohdassa. Tulevaisuuden megatrendiksi todetaan myös ympäristötietoisuus. Ekologisuus ja kestävä kehitys ovat strategian mukaan merkittäviä matkustuspäätökseen vaikuttavia asioita. Kestävä matkailu kytkeytyy suoraan matkakohteiden hyvinvointiin ja sopeutumiskykyyn. Matkailun ja kestävä kehityksen suhde ei kuitenkaan ole ongelmaton. Matkailussa pyritään esimerkiksi hyödyntämään lämpenevän ilmaston avaamia kulkuväyliä ja uutta teknologiaa ja haetaan näin nopeaa taloudellista hyötyä. Kestävyyden näkökulmasta puolestaan tavoitteena on luonnonmukaisempi

kehitys, jossa ei kuluteta niin paljon esimerkiksi energiaa palveluiden tuottamiseen. (Saarinen & Tervo, 2010, s. 150–151.) Tähän liittyviä ristiriitatilanteita on monissa arktisen alueen matkakohteissa. Ovatko etusijalla kasvavat matkailijamäärät eli lyhyen tähtäyksen taloudellinen hyöty vai pidemmän tähtäyksen kestävä kehitys? Lapin matkailustrategiassa painotetaan kestävyys-teemaa, mutta jää epäselväksi, onko se todellinen tavoite.

Kestävyydellä tarkoitetaan Lapin matkailustrategiassa (s. 24) arktisen luonnonympäristön ja kulttuurin vastuullista hyödyntämistä, luonnon ja palveluiden yhteensovittamista. Tekstistä heijastuu taustalla oleva ajatus taloudellisesta kehityksestä, mutta siitä käy ilmi myös huoli paikallisten yhteisöjen hyvinvoinnista sekä sopeutumisesta matkailun tuomiin muutoksiin. Kestävän matkailun periaatteita kuvastaa hyvin seuraava ote strategiasta:

Suomen arktinen strategia linjaa, että arktisen matkailun kilpailukyky rakentuu luonnonolosuhteiden hyödyntämiseen ja luonnon kestävään käyttöön, toimijoiden väliseen yhteistyöhön ja luottamukseen, paikallisuuden ja kulttuurin arvostukseen, turvallisuuteen ja riskienhallintaan sekä ennakoivaan ja innovatiiviseen tuotekehitykseen ja palvelumuotoiluun. (Lappi, s. 24)

Kun paikallisia olosuhteita ja kulttuuria kunnioitetaan ja matkailua kehitetään yhteistyössä paikallisyhteisöjen kanssa, ihmiset osaavat varautua ja sopeutua muutoksiin.

Myös Norjan matkailustrategiassa kestävyys-teema on keskeisesti esillä.

We will actively contribute to a sustainable travel industry that balances the preservation of nature, culture, local society, food traditions and the environment whilst strengthening social values and financial viability. (Norja, s. 2)

Yllä olevaa otetta lukuun ottamatta Norjan strategiassa ei suoraan viitata paikalliskulttuuriin ja paikallisyhteisön hyvinvointiin.

Islannin matkailustrategiassa yksi pääteemoista on kestävä kohdekehittäminen (s. 12). Matkailua kehitettäessä on huomioitava paikallinen luonnollinen ja sosiaalisesti rakentunut ympäristö. Islannissa on varsinkin sesonkiaikoina ollut ylikuormitusta, joten tulevaisuudessa matkailua on pyrittävä jakamaan tasaisemmin ympäri vuoden.

Maximise tourism's contribution to the whole of Iceland -- with managed and sustainable growth of visitors --. (Islanti, s. 20)

On kehitettävä tarpeeksi vetovoimaisia ympärivuotisia tuotteita ja kohteita. Kestävä matkailu on kasvavien turistivirtojen ohjaamista laajalle alueelle. Lisääntyneet matkailutulot voidaan ohjata luonnonympäristön suojelemiseen. (Islanti, s. 21.)

Aiempi leudompi ilmasto houkuttelee matkailijoita Islantiin nauttimaan pohjoisista arktisista oloista. Matkailijavirtoihin ja myös niiden kautta muutuvaan ympäristöön on sopeuduttava. Ilmaston jatkuvasti lämmitessä muutokset voimistuvat, mikä johtaa moniin haasteisiin. Tällöin kestävän matkailun periaatteet tulevat testatuiksi: houkutteleeko matkailijoiden suuri määrä ja taloudellinen hyöty vai kyetäänkö toteuttamaan vastuullista matkailua?

Islannin matkailustrategiassa korostuvat siis kestävä kohdekehitys ja matkailijoiden määrän hallittu kasvu. Kehittämisestä puhuttaessa viitataan luonnonympäristön suojelemiseen: -- *site conservation to mitigate any damage caused by tourists to the sites they visit* (Islanti, s. 31). Onko tämä todellinen tavoite vai pyritäänkö näin vain vaikuttamaan paikallisiin asukkaisiin, jotta nämä sallisivat alueidensa resurssien suuremman hyötykäytön? Ympäristöarvot saattavat olla keskeisiä kirjoitetussa tekstissä mutta eivät välttämättä todellisuudessa. Matkailu aiheuttaa joka tapauksessa kulumista ja vahinkoa ympäristölle. Arktisten kohteiden haavoittuvuus korostuu lämpenevän ilmaston sulattaessa roudan ja jään peittämiä alueita. Islannin matkailustrategian on laatinut ulkopuolinen yritys – onko se riittävän objektiivinen vai onko se kenties pyrkinyt miellyttämään strategian tilaajia hyvillä tulevaisuuden näkymillä? Matkailijamääriä kontrolloimalla pyritään takaamaan luonnonvarojen ja maisemien kestävyys sekä luomaan kestävä pidemmän aikavälin tulevaisuus Islannin matkailulle (Islanti, s. 39–41). Strategiassa kerrotaan myös, millaisilla keinoilla matkailijamääriä on muualla rajoitettu tai onnistuttu jakamaan suuret kävijämäärät hallitusti pidemmälle aikavälille.

Kaikissa tutkimissani matkailustrategioissa puhutaan kestävydestä. Epäselväksi kuitenkin jää, miten muuttuva ympäristö ja muuttuva matkailu käytännössä huomioidaan. Muutoksista ei ole esitetty kattavia vaihtoehtoisia skenaarioita, joiden avulla matkailun kestävyttä ja paikallisyhteisöjen sopeutumista muutoksiin voisi ennakoida pidemmälle.

Yhteisö

Yhteisödiskurssiin liittyvät matkailustrategioiden tekstit, joissa puhutaan *kyläyhteisöstä, paikallisuudesta, matkakohteesta, kulttuurista, historiasta, perinteistä, eettisyydestä ja vastuullisuudesta* tai joissa sivutaan näitä epäsuoremmin.

Lapin matkailustrategiassa (s. 19) todetaan, että matkailu pohjoiseen voi lisääntyä ilmastonmuutoksen takia. Matkailua varten tarvitaan uutta infrastruktuuria ja uusia palveluita, joista hyötyvät myös paikalliset asukkaat. Suuret matkailijamäärät aiheuttavat kuitenkin myös haasteita. Perinteistä elämäntapaa voi olla vaikea noudattaa, jos turisteja on alueella liikaa. Huonoimmassa tapauksessa paikallisten asukkaiden ja muiden toimijoiden – kuten viranomaisten tai matkailuyritysten – välille voi tulla ristiriitoja ja erimielisyyksiä siitä, miten uudessa tilanteessa tulee toimia.

Lapin matkailustrategiassa (s. 19) puhutaan mahdollisuuksista, joita matkailun suuntautuminen entistä enemmän pohjoisille alueille luo, mutta siinä ei tarkastella lähemmin lisääntyvän matkailun vaikutuksia ympäristön ja paikallisten asukkaiden näkökulmasta. Kestävyyttä ja vastuullisuutta kyllä painotetaan ja paikallisuuden merkitystä korostetaan, mutta ei kerrota, miten paikallisten olot turvataan. Tätä olisi pitänyt tarkastella, jotta strategia kertoisi, miten toistaiseksi vielä matkailun ulkopuolella olevat paikallisyhteisöt säästyvät suurilta muutoksilta. Mitä enemmän paikallisuutta ja vastuullisuutta korostetaan, sitä houkuttelevampi kohde on matkailijalle. Onko tämä myönteinen asia paikallisille ihmisille? Vaikka Lapin matkailustrategiasta siis puuttuu tarkempi yhteisönäkökulma, siitä välittyy vahvasti kestävyyden ymmärtäminen tärkeäksi osaksi matkailun kehittämistä.

Saamelaiset mainitaan Lapin matkailustrategiassa (s. 24) Euroopan unionin alueen ainoana alkuperäiskansana. Tässä yhteydessä puhutaan sosiokulttuurisesta kestävydestä, johon kuuluvat mahdollisuus osallistua päätöksentekoon, eri intressiryhmien huomioonottaminen ja kulttuurinen kestävyys.

Kulttuurisella kestävyydellä tarkoitetaan sitä, että kehitys on paikallisyhteisöjen hyväksymää ja että se turvaa paikallisten arvojen, elämäntavan ja identiteetin jatkuvuuden. (Lappi, s. 24)

Saamelaisuutta voi hyödyntää matkailussa, mutta sen tulee tapahtua eettisesti kestäväällä tavalla. Esimerkiksi saamelaisten kansallispukua ei tulisi hyödyntää matkailussa käyttämällä sen jäljennöksiä, koska tämä loukkaa saamelaisten perinteitä. Saamelaisten kanssa tulee tehdä yhteistyötä, josta hekin hyötyvät. Kestävän matkailun yksi peruslähtökohta on aitous, jota myös Lapin matkailustrategiassa painotetaan. (Lappi, s. 25.) Reid ja Schipper (2014, s. 7) toteavat, että yhteisölle pitää antaa tilaa sopeutua muutoksiin ja mahdollisuus muuttaa käytäntöjään heille itselleen sopivalla ja arvojensa mukaisella tavalla. Pienissä yhteisöissä ei useinkaan ole sopeutumiseen tarvittavaa tietotaitoa, jolloin ulkopuolinen apu on tarpeen. Paikallisten yhteisöjen on kuitenkin hyväksyttävä keinot, joilla sopeutumista edistetään. (Reid & Schipper, 2014, s. 5.)

Sosiokulttuuriset vaikutukset koskevat eniten matkailukeskusten vakinaisia asukkaita sekä heidän elinolojaan ja kulttuuriaan. Monet paikallisyhteisöt ovat muodostuneet matkailun kasvaessa ja tarvitessa ympärivuotista työvoimaa, jolloin ihmisiä ja perheitä on asettunut asumaan alueelle. (Lappi, s. 53.) Tällaisilla matkailun vaikutuksesta syntyneillä yhteisöillä ei ole ongelmia sopeutua matkailun vaikutuksiin. Tilanne on toinen perinteisissä paikallisyhteisöissä, jotka joutuvat kosketuksiin matkailun kanssa. Lapin matkailustrategiassa on pohdittu mahdollisia ristiriitatilanteita esimerkiksi maankäytössä, poro- ja metsätaloudessa sekä paikallisten asukkaiden virkistysmahdollisuuksissa. Yhteensovittaminen ei ole helppoa. Matkailu voi lisätä esimerkiksi maankäyttöön liittyviä näkemuseroja ja ristiriitoja, joita paikallisyhteisöissä usein on jo muutenkin. Hallin (2010, s. 51) mukaan tämä luo yhteisöön stressaavan tilanteen, mikä ei ainakaan helpota sopeutumista muutoksiin. Sopeutuminen matkailuelinkeinon on helpompaa, jos monet paikalliset asukkaat ovat itse mukana harjoittamassa sitä.

Lapin matkailustrategiassa on paljon viitteitä paikallisyhteisöjen sopeutumisesta matkailun vaikutuksiin, vaikka kovin monia suoria mainintoja siitä ei olekaan. Strategiassa huomioidaan laajasti matkailun kestävä kehitys, jossa on keskeistä vastuu ympäristöstä ja kulttuurista. Paikallisuuden diskurssi tulee esiin monessa kohdissa kulttuurista ja vastuullisuudesta puhuttaessa.

Norjan matkailustrategian keskeisiä teemoja ovat panostukset kulttuuriin, paikallisyhteisöön, ruokaperinteisiin ja sosiaalisiin arvoihin (s. 2). Yhteisöjen hyvinvointia voidaan parantaa osallistamalla heitä prosesseihin, joita matkailun kehittäminen vaatii. Paikallisten jakelukanavien ja paikallisen median käyttö (Norja, s. 6) on yksi vaihtoehto saada yhteisön ääni kuuluville ja edistää sopeutumista muutoksiin. Yhteisöillä, jotka eivät ole aiemmin olleet tekemisissä matkailun kanssa, tulisi olla mahdollisuus valita tulevaisuuden kehityksen suunta. Grimwoodin ym. (2015, s. 33) mukaan matkailijat kaipaavat alkuperäistä luontoa ja eläimiä; he haluavat kokea sitä rauhaa, joka kohteeseen heidän mielikuvissaan liittyy. Paikallisten yhteisöjen merkitystä korostetaan Norjan matkailustrategiassa hyvin vahvasti: *A development partner – presence and knowledge of local conditions* (s. 4). Ajatus yhteisöstä on tekstissä taustalla monin paikoin. Strategian lukijalle muodostuu kuva, että matkailun tavoitteet on luotu paikallisyhteisöjen ehdoilla, mutta pelkän lukemisen perusteella ei voida varmasti sanoa, onko asia todella näin. Ovatko isommat matkailutoimijat käytännössä valmiita antamaan esimerkiksi pienille kylille mahdollisuuden tuoda kulttuuriaan esille? Tämä voisi tapahtua esimerkiksi käsitöiden tai muiden paikallisten taitojen ja perinteiden kautta (Hall & Saarinen, 2010, s. 21). Kyseessä on hyvin pienimuotoinen liiketoiminta verrattuna volyymin ja matkailun kasvua tavoitteleviin isoihin ketjuihin.

Islannin matkailustrategiassa korostuu edellä jo mainittu tarve jakaa matkailun hyödyt koko maahan. Monet yhteisöt ympäri saarta hyötyvät matkailusta, kunhan turisteja saadaan houkuteltua paikalle. Kulttuurin ja paikallisyhteisöjen merkitys on suuri matkailijoita houkutellessa: *Inspired by Iceland's distinctive nature, unique culture, and warm-hearted welcome* (s. 21). Matkailu on yksi Islannin suurimmista elinkeinoista, ja yhteisöt ympäri maata ovat halukkaita ottamaan vastaan entistä suurempia matkailijamääriä. Arktisen ympäristön muuttuminen avaa matkailulle uusia mahdollisuuksia. Islantilaiset voisivat hyötyä tästä tuomalla esiin esimerkkejä ympäristön muutoksesta. Tämä puolestaan osoittaisi matkailijoille konkreettisesti, miten ilmastonmuutos vaikuttaa arktisilla alueilla, ja voisi parhaimmassa tapauksessa vaikuttaa matkailijoiden käyttäytymiseen ja kannustaa heitä tulevaisuudessa entistä kestävämpään matkailuun.

Joidenkin arktisen alueen kylien asukkaat ovat saaneet elantonsa matkailusta jo vuosikymmeniä. Kaján (2014) on tutkinut Kilpisjärven kylää ja sen ominaisuuksia muuttuvan ympäristön ja matkailun näkökulmasta. Kilpisjärven erottaa monesta muusta arktisen alueen kohteesta matkailun merkittävyys: lähes kaikki kylän palvelut liittyvät jollakin tavalla matkailuun. Myös suuri osa yrittäjistä on suuntautunut matkailuun. (Kaján, 2014, s. 63–64.) Matkailu hallitsevana elinkeinoja voi parhaassa tapauksessa hyödyttää myös muita elinkeinoja. Matkailu voi näin hyödyttää paikallista yhteisöä taloudellisesti mutta tarjota myös ihmisille mahdollisuuden harjoittaa omaa elinkeinoaan ja tuoda esiin omaa identiteettiään.

YHTEENVETO

Tutkimukseni aiheena olivat ympäristömuutosten vaikutukset arktisten alueiden yhteisöissä. Päättökysymykseni oli: millaisia diskursseja muuttuvaan ympäristöön sopeutumisesta paikallisesti sisältyy arktisen alueen matkailustrategioihin? Huomasin kuitenkin, että strategioissa ei puhuttu kovinkaan paljon suoraan ympäristömuutoksesta. Sitä enemmän tulivat esille matkailun vaikutukset arktisen alueen ympäristöön ja yhteisöihin – ja niiden aiheuttamat sopeutumistarpeet. Matkailu ja ympäristömuutokset kytkeytyvät arktisella alueella toisiinsa monin tavoin. Näihin liittyvässä keskustelussa löytyi tutkimistani Lapin, Norjan ja Islannin strategiateksteistä samanlaisia asioita, jotka jaoin talouden ja kestävyuden diskurssiin, talouden ja paikallisuuden diskurssiin, kestävän matkailun diskurssiin ja yhteisödiskurssiin.

Talous ja kestävyys yhdistettiin toisiinsa kaikissa tutkimissani strategioissa. Kehitystä ja muutosta lähestyttiin ympäristön hyvinvoinnin näkökulmasta,

mutta myös talousnäkökulma oli vahvasti esillä. Koska kestävyys on nykyään vahva trendi, se halutaan yhdistää tavalla tai toisella talouden ja matkailun kehitykseen. Kestävän matkakohteen brändin uskotaan vetoavan matkailijoihin tulevaisuudessa entistä enemmän, joten kestävyyttä tavoitellaan ja sen periaatteilla halutaan edetä.

Talouden ja paikallisuuden diskurssi toi esiin hieman samankaltaisia tuloksia kuin talouden ja kestävyuden diskurssi. Paikalliset asukkaat halutaan ottaa mukaan kehittämään matkailua, jotta he pystyisivät paremmin sopeutumaan muuttuvaan ympäristöön ja muuttuviin elinkeinoihin. Paikalliset olosuhteet huomioidaan strategioissa ja niitä halutaan hyödyntää. Hieman epäselväksi kuitenkin jäi, mikä painoarvo on paikalliskulttuurilla, ympäristöllä ja taloudella. Kaikissa kolmessa strategiassa matkailun taloudellinen kehitys nousi päätavoitteeksi, mutta joitakin eroja oli tavoissa, joilla paikallisuus liitetään taloudelliseen kehitykseen.

Kestävän matkailun diskurssissa korostuivat vastuullisuus ja eettisyys. Kaikissa strategioissa tuli esiin halu profiloitua kestävä matkailun kohteiksi. Matkailijat tulevat yhä tietoisemmiksi ilmastonmuutoksesta ja sitä kiihdyttävistä tekijöistä, kuten matkailusta. Huoli ympäristön pilaantumisesta on suuri. Kestävä matkailu kaiken kaikkiaan on laaja tema. Silloinkin, kun siitä ei puhuta strategiateksteissä suoraan, sen annetaan ymmärtää olevan suuri yhteinen nimittäjä kehityksen taustalla.

Yhteisödiskurssiin liittyviä merkityksiä löytyi strategioista paljon, vaikka niitä ei aina mainittu suoraan. Arktisen alueen yhteisöjä halutaan osallistaa matkailun kehitykseen ja antaa heille mahdollisuus kehittyä ja sopeutua omilla ehdoillaan. Kulttuuriperintöä halutaan vaalia ja houkutellessa sillä matkailijoita pieniin yhteisöihin. Matkailun kehittäminen edellyttää vastuullista suunnittelua yhteisöjen näkökulmasta. Strategioissa puhutaan pienten yhteisöjen hyvinvoinnista ja merkityksestä. Vaikka yhteisöjen roolia korostetaan, tekstien pohjalta herää kysymys mahdollisesta paikallisten yhteisöjen ja alkuperäiskansojen hyväksikäyttämisestä, jonka tavoitteena on saada alueelle lisää matkailijoita. Kun matkailun halutaan kasvavan isojen keskusten ulkopuolelle, arktisen alueen paikallisyhteisöjen rooli korostuu.

Kaikissa tutkimissani strategioissa otettiin huomioon sekä luonnolliset että ihmisen aikaansaamat paikalliset muutokset ympäristössä. Niitä ei tuotu suoraan esiin esimerkiksi ilmastonmuutoksen näkökulmasta, mutta ne voidaan kytkeä löytämiini diskursseihin. Yhteisödiskurssin taustalla on puhetta, joka voidaan yhdistää muuttuvaan ilmastoon. Kehitystä suunnitellaan muuttuvien ympäristön ja yhteisön etuja painottaen. Taloudellinen diskurssi pai-

nottui strategiateksteissä monissa kohdin. Myös siinä voidaan havaita viitteitä muuttuvaan ympäristöön, etenkin muuttuvan tilanteen hyödyntämiseen: muuttuva ilmasto avaa uusia mahdollisuuksia. Mahdollisuuksista puhuttiin kaikille osapuolille hyödyllisinä. Paikallinen sopeutuminen tarkoittaa sitä, että pienetkin yhteisöt otetaan mukaan kehitykseen. Strategiatekstien luoma kuva oli tämän mukainen.

Kestävällä matkailulla on siis tärkeä rooli sekä Lapin, Norjan että Islannin matkailustrategiassa. Silloinkin, kun sitä ei terminä mainita, sen voi monessa kohdassa kuvitella mukaan tekstiin. Strategioissa huomioidaan sekä ympäristöllinen että sosiaalinen kestävyys; näin strategiat viitoittavat tietä kohti kestävämpää tulevaisuuden matkailua. Kestävyyden periaatteiden mukaan toimittaessa paikallisten yhteisöjen sopeutuminen muutoksiin on helpompaa ja alkuperäiskansat saavat kehittyä ja sopeutua omien ehtojensa mukaan. Strategiateksteistä välittyy yleinen pyrkimys pitää huolta arktisten yhteisöjen hyvinvoinnista ja sopeutumisesta ympäristön muutoksiin. Nähtäväksi jää, onko matkailun kehitys arktisilla alueilla tämän pyrkimyksen mukaista. Strategioissa ei suoranaisesti kerrota, miten arktiset yhteisöt otetaan huomioon. Vaikka aiheesta puhutaan, varsinaisista toimenpiteistä yhteisöjen hyväksi ei kerrota.

Tutkimukseni tuloksia voidaan soveltaa monella tapaa. Ilmastonmuutoksen aiheuttamiin muutoksiin sopeutuminen tulee olemaan haasteellista juuri arktisilla alueilla, joten pienestäkin tutkimuksesta saattaa olla apua jatkotutkimukselle ja eri näkökulmia mietittäessä. Sopeutumisen merkittävyys olisi huomioitava strategiateksteissä paremmin ja konkreettisemmin, jotta yhteisöt arktisilla alueilla pystyisivät varmemmin jatkamaan elämäänsä. Kiinnostava jatkotutkimuksen voisi olla esimerkiksi se, miten arktisen alueen yhteisöt saavat äänensä kuuluviin, kun heitä koskevia matkailun strategiasuunnitelmia tehdään.